

Fra arkivet: 1988

Sjelelære for barn

Sjelelære for barn kan leses som noe mer enn en opplysningspedagogisk velmenende, men iblant noe klossete (og smakløse) forsøk på å engasjere og belære barnesjelen. Boken gir oss samtidig den kontinentale 1700-talls psykologien i et nøtteskall, med grunnbegreper det var nesten to tusen års tradisjon for, men som fortsatt var modifiserbare og anvendelige. Det er naturligvis den av ettertiden så utskjelte og foraktede fakultetspsykologien – sjelsevnepsykologien – det dreier seg om.

Som seg hør og bør: den begynner med erkjennelsen. Menneskesjelen defineres som «en ting eller et vesen, som forestiller seg noe» – og, for å skille den fra f.eks. speilet eller dyrene, bør vi presisere: «som er seg selv og sine virkninger bevisst».

Forestillingen kommer naturligvis fra sansene, dvs. sjelen bruker sansene som maleren penselen, eller skredderen synålen: som et verktøy. Den forestiller seg noe ved hjelp av sansene. Slike forestillinger kan iblant være dunkle, det er: sjelen kan ikke riktig skjelve den ting, den forestiller seg, fra andre ting. De kan andre ganger være klare, dvs. at vi kan identifisere eller skjelve forestillingene, men uten nødvendigvis å vite hvilke kjennetegn vi benytter oss av. Først når forestillingene er tydelige kan vi angi slike kjennetegn. Når vi tenker på de kjennetegn ting har til felles, har vi en allmenforestilling, eller et begrep.

Forstanden er den evne, som setter oss i stand til å forestille oss noe tydelig og gjøre oss allmenne begreper. Vår sjel har også fornuft, dvs. evne til å innse årsak og virkning, grunn og følge. Den har dømmekraft, idet den kan innse noe som kan bejaes eller benektes, og den kan slutte, dvs. «den kan av seg selv av tvende domme uddrage en tredje». Alt dette utmerker mennesker fremfor dyrene, som ikke kan drive det videre enn å ha klare, men forvirrede (dvs. ikke tydelige) forestillinger.

(...)

Etter erkjennelsen kommer begjæret, viljen, driftene og affektene, dette villniss av ikke-intellektuelle egenskaper som psykologer til alle tider har forsøkt å mestre ved ulike klassifikasjons-systemer, men uten noensinne å få kabalen til å gå opp. Det blir alltid et par kort til overs, som inspirerer til nye forsøk-

Den fri vilje er ikke friere enn at den er styrt av fornuften

Campe har forbausende lite å si om selve grunnbegrepene, begjær og vilje. Han bare konstaterer at vår sjel har evne til å begjære noe – dvs. den forestiller seg noe den vil ha. Den har også evne til å avsky noe (...). Den har fri vilje, det er: den kan før den vil gjøre noe, først overlegge in det vil være nyttig eller skadelig. Dette svarer til den tradisjonelle rasjonalistiske viljeteori: den fri vilje er ikke friere enn at den er styrt av fornuften.

Menneskets begjær styres imidlertid like gjerne av naturen som av fornuften. Vår sjel har instinkter eller naturdrifter, dvs. den begjærer og avskyr uten at den helt vet hvorfor.

(...)

Til sist kommer vi til affektene eller lidenskapene, som etter klassisk stoisk forbilde defineres som en følelse eller begjær som truer med å ta makten fra oss.

(...)

Om Campes pedagogikk var ny, er psykologien gammel. Vi kan nesten misunne den tids psykologer: man kunne diskutere hvordan man skulle popularisere, men ikke hva som skulle popularisers.

Fra Karl Halvor Teigen fagartikkel «Anno 1779: Psykologi for Robinsjon den yngre», hvor han drøfter Joachim Heinrich Campes lærebok for barn, Kleine Seelenlehre für Kinder. Januar 1988